

ЕВРОПЕЙСКА СИСТЕМА ЗА ИНТЕГРИРАНА СТАТИСТИКА НА СОЦИАЛНАТА ЗАЩИТА

Кратки методологически бележки

Европейската система за интегрирана статистика на социалната защита (ESSPROS) е специфичен инструмент за получаване на сравними, актуални и точни данни за социалните плащания и тяхното финансиране на ниво Европейски съюз.

От 2006 г. в страната започна въвеждане на интегрираната статистика на социалната защита (ESSPROS) с данни за 2005 г. Внедряването на системата на национално ниво е в съответствие с основния Регламент 458/2007 на Европейската комисия и Съвета, Регламент 1322/2007 на Европейската комисия за формата за предаване на данните, изпращане на резултатите и критериите за оценка на качеството на Основния модул и модула за бенефициентите на пенсии и Регламент 10/2008 на Европейската комисия за дефинициите, подробните класификации и обновяване на правилата за разпространение на данните от основния модул и модула за бенефициентите на пенсии.

По дефиниция статистическата единица в ESSPROS се нарича схема за социална защита. Схемите следва да осигуряват закрила срещу определен риск или потребност и/или да обхващат определени специфични групи бенефициенти. Поддържат се от институционални единици, като самата институционална единица може да оказва съдействие на повече от една схема за социална защита, в случай че административат и осигуряват много различни типове социални обезщетения

Отчитайки особеностите в системата за социалната защита в България и съобразно европейските дефиниции и критерии, са класифицирани следните схеми:

1. Фонд “Пенсии”
2. Фонд “Пенсии, несвързани с трудова дейност”
3. Фонд “Трудова злополука и професионална болест”
4. Фонд “Общо заболяване и майчинство”
5. Фонд “Безработица”
6. Учителски пенсионен фонд
7. Професионални пенсионни фондове
8. Универсални пенсионни фондове
9. Национална здравна каса
10. Допълнително здравно осигуряване
11. Здравни грижи пряко финансирани от правителството
12. Подпомагане на семейства с деца и закрила на детето
13. Социално подпомагане
14. Социална интеграция на хората с увреждания
15. Активни мерки за заетост
16. Социални стипендии
17. Социални услуги, предоставяни от общините.
18. Директни социални плащания на работодателите

В основния модул, социалните обезщетения се класифицират **по функция и по тип.**

Функцията на социалното обезщетение се отнася до първоначалната цел, за която се осигурява социалната закрила, независимо от законодателните или институционални постановки. Разграничават се осем функции на социална закрила:

- Болест/Здравна грижа;
- Инвалидност;
- Навършена възраст (старост);
- Наследници;
- Семейство/Деца;
- Безработица;
- Жилищни нужди;
- Социално изключване, което не е класифицирано другаде

Функционалното разпределение се прилага при плащанията за социална защита, но не и при постъпленията, тъй като един вид приходи могат да бъдат използвани за финансиране на няколко различни функции.

Класификацията на социалните обезщетения по тип е на две нива: първо - кратка **обща класификация**, която по принцип се отнася до всички функции и второ – по-подробна класификация, където точките се отнасят само за една или ограничен брой функции. Общата класификация включва парични обезщетения, които могат да бъдат обезщетения в брой (периодични или еднократна сума) и обезщетения в натура.

Социалните обезщетения се разделят на такива, за които се прилага имотен ценз и такива, за които не се прилага това условие.

Социални обезщетения, за които се прилага имотен ценз са тези, които изрично или косвено зависят от дохода и/или състояние под определено ниво на бенефициента. Не е необходимо определеното ниво да е точно дефинирано на национално ниво; то може да е различно за отделните схеми и може дори да се различава за различните типове обезщетения, осигурявани от една отделна схема

Получените данни за периода 2005-2007 година дават възможност за по-детайлизиран поглед върху системите за социалната защита в България от гледна точка на приходи, разходи и изплатени обезщетения по функции.

I. Приходи и разходи на системата през периода 2005-2007 година

Финансирането на социалната защита в страната се осъществява чрез социално-осигурителни вноски (60,7% от всички приходи за 2005 г.) или чрез пряко финансиране от държавния бюджет (36,1%). Това разпределение на приходите предопределя по-високият процент на обезщетенията, изплащани без да се изисква имотен ценз (93,4%) при значително по-нисък дял на обезщетенията, за които се прилага някакво ограничително условие (6,6%). През следващите години в резултат на предприети промени в осигурителната система, приходите от осигурителни вноски намаляват на 58% от общите приходи. Тези промени доведоха до нарастване дела на средствата предоставяни от държавата на приблизително 40%.

Таблица 1

	2005		2006		2007	
	млн.лв.	%	млн.лв.	%	млн.лв.	%
Общо приходи	7 038.02		7485.99		9021.99	
Приходи от осигурителни вноски	4 275.44	60.7	4340.16	58.0	5228.73	58.0
Вноски от държавния бюджет	2 541.58	36.1	2956.40	39.5	3648.76	40.4
Други приходи	221.01	3.1	189.44	2.5	144.49	1.6

През 2005 г. България е отделила над 6,9 млрд.лв. за социална защита, което представлява 16,1% от БВП, при средно 27,2% за страните членки на Европейския съюз. С най-висок процент разходи за социална защита се откроява Швеция (32%), а с най-нисък Латвия (12,4%).¹ През 2006 г. разходите за социална защита са нараснали до 7,4 млрд.лв., но като дял от БВП намаляват на 15%. При увеличаване на абсолютната стойност до 8,5 млрд.лв. през следващата година, относителният им дял от БВП се запазва на ниво от 15%.

През наблюдавания период с най-висок дял от общите разходи (97%) е делът на разходите за социални обезщетения. За управление на схемите (административни разходи) се отделят около 2,5% и около 1% представляват други разходи.

Таблица 2

	2005		2006		2007	
	млн.лв.	%	млн.лв.	%	млн.лв.	%
Брутен вътрешен продукт	42 797.41		49 360.95		56 519.82	
Общо разходи	6 870.03	16.1	7 359.04	14.9	8 514.69	15.1
Обезщетения за социална закрила	6 632.44	15.5	7 132.78	14.5	8 233.09	14.6

През периода 2005-2007 г. се наблюдават някои промени в разпределението на обезщетенията по функции, но както в повечето страни, така и в България с най-висок дял са разходите по функция “Навършена възраст/старост” с основен компонент разходи за пенсии. Значителен дял заемат и разходите по функция “Болест/Здравна грижа”. Трайна тенденция на нарастване се отбелязва при разходите по функция “Семейство/Деца”.

Таблица 3

Разпределение на разходите по функции

Разходи по функции	2005		2006		2007	
	% от общо разходи за социална защита	% от БВП	% от общо разходи за социална защита	% от БВП	% от общо разходи за социална защита	% от БВП
Болест/Здравна грижа	29.0	4.5	26.1	3.8	27.1	3.9
Инвалидност	8.4	1.3	9.1	1.3	8.3	1.3
Навършена възраст/старост	47.6	7.4	47.8	6.9	46.8	6.8
Наследници	3.6	0.6	4.8	0.7	4.6	0.7
Семейство/Деца	6.8	1.1	7.4	1.1	8.6	1.3
Безработица	1.9	0.3	2.2	0.3	2.0	0.3
Жилища и Социално изключване	2.7	0.4	2.5	0.4	2.5	0.4

II. Обезщетения за социална закрила

Преобладаваща форма на получаване на социални обезщетения е изплащането на парични обезщетения (периодични или еднократна сума). През периода 2005-2007 г. намалява относителният дял на паричните обезщетения от 70,5% през 2005 г. до 67,6% през 2007 г.

¹ EUROSTAT, Statistics in focus, 46/2008

Разпределение на изплатените обезщетения по тип

Изплатени обезщетения	2005		2006		2007	
	млн.лв.	%	млн.лв.	%	млн.лв.	%
Обезщетения за социална защита	6 632.44	100	7 359.04	100	8 514.69	100
Парични обезщетения	4 674.03	70.5	5 187.32	70.5	5 756.96	67.6
без имотен ценз	4 319.51		4 844.80		5 441.66	
с имотен ценз	354.52		342.52		315.30	
Обезщетения в натура	1 958.41	29.5	1 945.46	26.4	2 476.13	29.1
без имотен ценз	1 874.32		1 851.14		2 387.37	
с имотен ценз	84.09		94.32		88.76	

Над 60% от паричните обезщетения се изплащат по функция “Навършена възраст/старост”, като основната част от тях не се свързва с изискването за покриване на допълнителни условия при получаването им, тъй като са резултат от участие в социално-осигурителната система. Значителен дял заемат и паричните обезщетения изплащани по функция “Инвалидност” и “Семейство/Деца”.

Обезщетенията в натура се променят доста динамично. Относителният им дял от изплатените обезщетения намаляват от 29.5% през 2005 г. до 26.4% през 2006 г., и достигат 29.1% през 2007 г. Преобладаващ е относителният дял на обезщетенията в натура (над 80%) по функция “Болест/Здравна грижа”. През периода 2005-2007 г. се наблюдава нарастване на относителния дял на предоставяните помощи и обезщетения в натура по функция “Семейство/Деца”. Спецификата на обезщетенията включени във функции “Жилища” и “Социално изключване” предопределя тяхното предоставяне в натура и след покриване на определени ограничителни условия за ползването им. Тук са обхванати помощи за покриване на жилищни нужди и получаването на целеви помощи за отопление.

Относителен дял на обезщетенията по функции

	2005		2006		2007	
	млн.лв.	%	млн.лв.	%	млн.лв.	%
Парични обезщетения общо	4674.029	100	5187.32	100	5756.92	100
Болест/Здравна грижа	187.92	4.0	206.23	4.0	194.94	3.4
Инвалидност	507.33	10.9	578.33	11.1	595.66	10.3
Навършена възраст/старост	3139.06	67.2	3393.24	65.4	3837.23	66.7
Наследници	237.57	5.1	345.33	6.7	382.03	6.6
Семейство/Деца	411.12	8.8	449.66	8.7	505.57	8.8
Безработица	95.27	2.0	130.25	2.5	126.98	2.2
Жилища и Социално изключване	95.77	2.0	84.3	1.6	114.52	2.0
Обезщетения в натура общо	1958.412	100	1 945.46	100	2 476.13	100
Болест/Здравна грижа	1737.434	88.7	1654.47	85.0	2033.91	82.1
Инвалидност	50.965	2.6	73.37	3.8	86.20	3.5
Навършена възраст/старост	15.141	0.8	17.17	0.9	19.22	0.8
Наследници	0		0		0	
Семейство/Деца	40.118	2.0	78.54	4.0	206.13	8.3
Безработица	29.938	1.5	26.18	1.3	38.53	1.6
Жилища и Социално изключване	84.816	4.3	95.72	4.9	92.14	3.7

Настъпилите промени в системата за социална защита в България през отделните години могат да бъдат открити при по-детайлното анализиране на разходите по функции и включените в тях обезщетения.

1. Функция “Болест/Здравна грижа”

Функцията „Болест/Здравна грижа” включва следните социални плащания: *“парични плащания, които покриват изцяло или частично загубата на доходи от труд по време на временна неспособност за работа, която се дължи на болест или нараняване; медицинска грижа осигурена в рамките на социалната закрила, за да поддържа, възстанови или подобри здравето за закриляните лица”*.²

През 2005 година по функция “Болест/Здравна грижа” са изплатени 29,0% от всички разходи за социална защита или това възлиза на 4,5% от БВП. За 2006 г. този дял намалява на 26,1% или на 3,8% от БВП, а през 2007 г. достига 27,1% или 3,9% от БВП. Разходите по тази функция в България не се свързват с изискване за имотен ценз.

Разходите за парични обезщетения (периодични или еднократна сума) заемат 9,8% за 2005 г. от изплатените обезщетения по тази функция, като през 2006 г. относителният им дял нараства до 11,1%, а през 2007 г. намаляват на 8,7%. Периодичните паричните обезщетения обхващат платен отпуск поради трудова злополука, професионална болест или общо заболяване, както и обезщетения при трудоустрояване поради заболяване. Като еднократни суми се предоставят финансови средства на лица под 18 години за лечение в чужбина.

Преобладаващ дял (над 90%) заемат обезщетенията в натура. Обхванати са всички плащания извършвани от Националната здравноосигурителна каса, както и плащанията по здравни пакети договорени чрез допълнителното здравно осигуряване, и по-конкретно за болнична и извънболнична помощ. През периода 2005-2007 г. относителния дял на обезщетенията в натура варира от 90,2% за 2005 г. през 88,9% за 2006 г. до 91,3% за 2007 г. За болнична помощ се отделят около 60% от обезщетенията в натура, а за извънболнична помощ около 40%. Отнесено към БВП тези помощи имат съвсем незначителен дял около 2,1% от БВП за болнична помощ и 1,5% от БВП за извънболнична помощ.

Основните разходи по функция “Болест/Здравна грижа” се правят от Националната здравноосигурителна каса (схема 9), Здравни грижи пряко финансирани от правителството (схема 11) и от фонд “Общо заболяване и майчинство” (схема 4).

Таблица 6

Относителен дял на разходите по схеми във функция “Болест/Здравна грижа”

	2005	2006	2007
общо разходи	100.0	100.0	100.0
Фонд “Пенсии”	0.1	0.1	0.1
Фонд “Трудова злополука и професионална болест”	0.2	0.2	0.2
Фонд “Общо заболяване и майчинство”	10.1	11.7	9.2
Национална здравноосигурителна каса	54.0	69.3	65.6
Допълнително здравно осигуряване	0.5	0.7	0.7
Здравни грижи пряко финансирани от правителството	30.8	13.4	19.6
Социални услуги предоставяни от общините	4.3	4.7	4.5

² ESSPROS Manual, 2008, EUROSTAT, Part 2 Classification of benefits in the core system

2. Функция “Инвалидност”

Функция „Инвалидност” обхваща социални плащания, които осигуряват: „*доход на лица във възраст преди възприетата за пенсиониране в съответната схема, чиято способност за работа и получаване на доход е намалена вследствие на физическа или умствена инвалидност под определено ниво, залегло в законодателството; рехабилитационни услуги, специфични за инвалиди*”; както и „*стоки и услуги, различни от медицинските грижи за лицата с инвалидност*”.³

През 2005 г. 8,4% от разходите за социална защита са изплатени по функция «Инвалидност». За 2006 г. техният относителен дял от общите разходи за социална защита нараства на 9,1%, като през 2007 г. отново намаляват на 8,3%. През целия период относителният им дял от БВП се запазва в размер на 1,3%.

Разходите по функцията се разграничават и в зависимост от изискването/или не за имотен ценз (зависят или не от дохода на бенефициента или други ограничителни условия) за получаване на съответния вид обезщетение. Наличието на ограничителни условия се прилага при отпускане на еднократни суми като целеви помощи за покупка и/или приспособяване на лично моторно превозно средство; целеви помощи за преустройство на жилище и целеви помощи за покупка и ремонт на медицински изделия, средства, приспособления и съоръжения за облекчаване на увреждането. През 2005 г. са отпуснати около 55 хиляди лева за този вид обезщетения, докато през 2006 г. са били отпуснати едва около 2 хиляди лева. През 2007 г. за целеви помощи за преустройство на жилище и за покупка и приспособяване на лично МПС са отпуснати 40 хиляди лева.

Основна част от изплатените обезщетения са в парична форма (90,9% за 2005 г., 88,7% за 2006 г. и 87,4% през 2007 г.). Около 94% от паричните обезщетения са периодични, а еднократните суми намаляват от 6,6% през 2005 г. на 5,1% през 2007 г. Периодичните парични обезщетения обхващат пенсии за инвалидност, добавка за чужда помощ и месечни добавки за интеграция на хората с увреждания. Относителният дял на изплатените пенсии за инвалидност варират от 69,7% за 2005 г. намаляват на 66,7% за 2006 г. и през 2007 г. отново нарастват до 68,9%. В същото време нараства делът на изплатените месечни добавки за социална интеграция на инвалидите от 15,5% през 2005 г. до 19% през 2006 г. През 2007 г. се наблюдава намаляване на относителният им дял от периодичните плащания до 17,1%. Еднократните суми са предназначени за финансиране на проекти за трудова реализация на хората с увреждания., както и за целеви помощи за хора с увреден слух или увредено зрение.

Обезщетенията в натура нарастват от 9,1% през 2005 г. на 11,3% през 2006 г. и достигат до 12,6% през 2007 г. Основен дял заемат разходите направени за Домове за възрастни с увреждания, Домове за деца и Социално-учебно професионални заведения, класифицирани като разходи по настаняване. Към обезщетенията в натура се включват още обезщетения за подпомагане за извършване на ежедневни дейности (Домашен социален патронаж и други социални услуги), рехабилитация и дневни центрове за лица с увреждания.

Таблица 7

Разпределение на обезщетенията в натура по функция «Инвалидност»

	2005		2006		2007	
	млн.лв.	%	млн.лв.	%	млн.лв.	%
обезщетения в натура	50.965	100.0	73.369	100.0	86.203	100.0
настаняване	36.256	71.1	39.668	54.1	46.597	54.1
подпомагане за извършване на ежедневни дейности	11.342	22.3	29.001	39.5	32.895	38.2
рехабилитация	0.712	1.4	1.069	1.5	1.706	2.0
други обезщетения в натура	2.655	5.2	3.631	4.9	5.005	5.8

³ ESSPROS Manual, 2008, EUROSTAT, Part 2 Classification of benefits in the core system

Основните разходи по функция «Инвалидност» са на фонд «Пенсии» (схема 1) и фонд «Пенсии, несвързани с трудова дейност» (схема 2), управлявани от Националния осигурителен институт и от схема 14 «Социална интеграция на хората с увреждания», управлявана от Агенцията за социално подпомагане и Агенцията за хората с увреждания. През 2007 г. се наблюдава засилване ролята на общините при предоставяне на социални услуги.

Таблица 8

Относителен дял на разходите по схеми във функция “Инвалидност”

	2005	2006	2007
общо разходи	100.0	100.0	100.0
Фонд “Пенсии”	57.1	54.4	55.8
Фонд “Пенсии, несвързани с трудова дейност”	13.2	12.0	11.7
Фонд “Трудова злополука и професионална болест”	1.4	1.3	1.2
Професионални пенсионни фондове	0.0	0.1	0.1
Социална интеграция на хората с увреждания	19.2	21.0	18.6
Социални услуги, предоставяни от общините	9.1	11.3	12.6

3. Функция «Навършена възраст»

Функцията «Навършена възраст» обхваща осигуряването на социална закрила срещу рисковете свързани с напреднала възраст: загуба на доход, недостатъчен доход, липса на независимост при изпълнение на ежедневните дейности, намалено участие в социалния живот, и т.н. Обхванати са обезщетения, които:

- осигуряват заместване на дохода когато възрастния човек се пенсионира (оттегли от пазара на труда);
- гарантират определен доход когато лицето е достигнало определена възраст;
- осигуряват стоки или услуги, които са специфични за индивидуалните или социални условия на живот на възрастните.

Разходите по тази функция заемат най-голям относителен дял от всички разходи за социална защита (около 47% за периода). Независимо от нарастването им в абсолютни стойности през наблюдавания период, относителният им дял от БВП намалява от 7,4% през 2005 г. на 6,8% през 2007 г.

Към функцията се включват всички видове пенсии отпускани след навършване на стандартната възраст за пенсиониране определена с Кодекса за социално осигуряване. Тези разходи са отразени в паричните обезщетения несвързани с имотен ценз. Към паричните обезщетения, но отпускани след прилагане на определени условия, се отнасят изплатените пенсии, несвързани с трудова дейност (социална пенсия за старост и персонални пенсии). През 2005 г. 98,3% от паричните обезщетения представляват периодични плащания, а едва 1,7% са предоставени като еднократна сума. През 2006 г. и 2007 г. дялът на периодичните обезщетения намалява съответно на 96,6% и 94,2% от всички парични обезщетения. Еднократните суми нарастват до 3,4% за 2006 г. и достигат 5,8% за 2007 г. Наблюдаваното нарастване на изплатените еднократни обезщетения се дължи на различията в отпускането на коледни добавки за пенсионерите в края на всяка година.

Обезщетенията в натура (разходи за Домове за стари хора и Дневни центрове за стари хора) представляват приблизително 0,5% от разходите по функцията.

Към функция “Навършена възраст” се отнасят и обезщетенията, които ще бъдат изплащани от допълнителното задължително пенсионно осигуряване (II стълб). Това са професионалните пенсии за ранно пенсиониране за лицата от първа и втора категория труд, които имат право на пенсия преди навършване на стандартната възраст за пенсиониране. Този вид пенсии ще започнат да се изплащат след 2009 г. от Професионалните пенсионни фондове. Друго обезщетение включено към функцията е пожизнена пенсия за старост – т.нар. втора пенсия за лица родени след 31.12.1959 г. и които се осигуряват в Универсален пенсионен фонд. Изплащането на този вид обезщетение ще започне най-рано през 2020 г.

Спецификата на рисковете обхванати от функцията определя значителния дял на разходите от фонд “Пенсии” (схема 1) – над 95%.

Таблица 9

Относителен дял на разходите по схеми във функция “Навършена възраст”

	2005	2006	2007
общо разходи	100.0	100.0	100.0
Фонд “Пенсии”	95.8	95.9	95.9
Фонд “Пенсии, несвързани с трудова дейност”	2.9	3.1	3.1
Фонд “Трудова злополука и професионална болест”	0.6	0.4	0.4
Учителски пенсионен фонд	0.1	0.1	0.1
Социални услуги, предоставяни от общините	0.5	0.5	0.5

4. Функция “Наследници”

Функцията “Наследници” включва обезщетения, които:

- осигуряват временни или постоянни доходи на лица, които са във възраст преди установената за страната пенсионна възраст, които са претърпели загуба на съпруг/а или следващ близък родственик, в случаите когато последния е основния, който изкарва прехраната на бенефициента;
- компенсират наследниците за направените погребални разходи, за страданията причинени от смъртта на член на семейството;

Наследници могат да бъдат съпруг/а, бивш съпруг/а на починалото лице, негови/нейни деца, внуци, родители или други роднини. Обезщетенията отпускани по тази функция не зависят от имотен ценз.

Разходите по функция “Наследници” нарастват с най-голям темп от 3,6% през 2005 г. до 5,3% през 2006 г. През 2007 г. се наблюдава намаление на относителният им дял в общите разходи до 4,6%. Към функцията се включват наследствените пенсии, добавката към пенсията при починал съпруг/а, както и еднократните суми изплатени на наследници на починало осигурено лице или пенсионер от Универсален/Професионален пенсионен фонд. Преобладаващ дял имат периодичните парични обезщетения, които намаляват от 99,4% за 2005 г. на 90,4% за 2006 г. и през 2007 г. отново нарастват на 98,5%. Това от своя страна се отразява върху еднократните обезщетения, които нарастват от 0,6% през 2005 г. на 9,6% през 2006 г. и съответно 1,5% за 2007 г. Тази промяна се дължи на включените от 2006 г. обезщетения при трудова злополука или професионално заболяване, които се изплащат по схема 18 “Директни социални плащания на работодателите”.

Обезщетенията по функцията произтичат от участие на лицата в осигурителната система и основните разходи се правят от схеми, контролирани от Националния осигурителен институт.

Таблица 10

Относителен дял на разходите по схеми във функция "Наследници"

	2005	2006	2007
общо разходи	100.0	100.0	100.0
Фонд "Пенсии"	96.0	85.0	92.7
Фонд "Пенсии, несвързани с трудова дейност"	2.0	2.1	2.3
Фонд "Трудова злополука и професионална болест"	1.4	3.3	3.4
Фонд "Общо заболяване и майчинство"	0.3	0.2	0.2
Професионални пенсионни фондове	0.2	0.2	0.2
Универсални пенсионни фондове	0.1	0.1	0.1
Директни социални плащания на работодателите		9.1	1.0

5. Функция "Семейство/Деца"

Функцията "Семейство/Деца" включва парични обезщетения при раждане на дете, обезщетение по време на отпуск за отглеждане на малко дете, семейни и детски надбавки, еднократна помощ при раждане. Обезщетенията в натура се отнасят до целеви помощи за първокласници, разходи за детски ясли и социални надбавки в натура изплащани от работодателя.

През 2005 г. разходите за обезщетения по функцията "Семейство/Деца" заемат 6,8% от всички обезщетения за социална закрила, през 2006 г. нарастват на 7,4% и достигат до 8,6% през 2007 г. За целия период относителният им дял от БВП се запазва на ниво 1,1% - 1,3%.

В началото на наблюдавания период, значителна част от обезщетенията (91,1% за 2005 г.) се предоставят като парични обезщетения, а към 2007 г. този дял намалява до 71,0%. Тази тенденция се отразява в засилване ролята на обезщетенията в натура (от 8.9% през 2005 г. на 29.0% през 2007 г.). Наблюдаваната тенденция в известна степен е резултат от включването на изплащането на социални надбавки в натура от работодателя (около 40% за 2006 г. и повече от 67% за 2007 г. от обезщетенията в натура се предоставят по схема 18 "Директни социални плащания от работодателя").

Функцията "Семейство/Деца" е характерна с по-висок процент на обезщетенията отпускани след удовлетворяване на определени условия за получаването им. Този факт произтича от въведеният доходен критерий за получаване на детски добавки, месечна помощ за отглеждане на дете до 1 година за неосигурени майки и помощ за отглеждане на деца настанени в семейства на близки или роднини. Без условия се отпускат обезщетения за бременност и раждане, платен отпуск за отглеждане на дете, помощи за отглеждане на дете с увреждания и еднократна помощ при раждане на дете. През 2005 г. преобладаващ дял имат от паричните обезщетения са свързани с имотен ценз (62%), при 38% отпуснати без допълнителни условия. През следващите години се наблюдава намаляване на относителния дял на обезщетенията свързани с ограничителни условия за получаването им – до 48.3% през 2007 г. и нараства дялът на обезщетенията (до 51,7% за 2007 г. без условия за получаването им, т.е. свързани с участие в осигурителната система.

Функциите по закрила на майките и децата се осъществяват основно в две направления – за осигурените майки от схема 4 Фонд "Общо заболяване и майчинство" на Националния осигурителен институт и за неосигурените майки от схема 12

“Подпомагане на семейства с деца и закрила на детето” чрез Агенцията за социално подпомагане и Агенцията за закрила на детето.

Таблица 11

Относителен дял на разходите по схеми във функция “Семейство/Деца”

	2005	2006	2007
общо разходи	100.0	100.0	100.0
Фонд “Общо заболяване и майчинство”	26.3	28.7	29.5
Подпомагане на семейства с деца и закрила на детето	62.2*	48.8	34.8
Социална интеграция на хората с увреждания		5.4	4.7
Социални стипендии	3.4	2.9	2.6
Социални услуги, предоставяни от общините	8.2	8.2	8.7
Директни социални плащания на работодателите		6.0	19.6

*През 2005 г. към схема 12 “Подпомагане на семейства с деца и закрила на детето” са включени месечните добавки за деца с увреждания, а през 2006 г. те са преместени към схема 14 “Социална интеграция на хората с увреждания”. Ако се изведат и за 2005 г. относителният дял на схема 14 ще бъде около 5%, а делът на схема 12 ще намалее на 57,1%.

6. Функция “Безработица”

Ръководството по ESSPROS дефинира по функцията „Безработица” обезщетения, които *“заместват изцяло или частично дохода изгубен поради загубата на работата; осигуряват минимален доход за поддържане на съществуването (или по-добър) за лица излизащи за първи или пореден път на пазара на труда; компенсират загубата на доход поради частична безработица; осигуряват средства за квалификация/ преквалификация на лица, търсещи работа; помагат при посрещането на разходите по пътуване на безработни с цел работа; осигуряват подходящи стоки и услуги за безработните лица”*.⁴

Мерките по заетостта в България са активни и пасивни. Към активните мерки се отнасят обезщетенията и помощите, свързани с квалификационни програми, а към пасивните – обезщетенията за безработица и обезщетения за ранно пенсиониране. Всички обезщетения по тази функция са независими от имотен ценз.

Обезщетенията по функция “Безработица” заемат 0,3% от БВП. Относителният им дял от всички обезщетения за социална закрила се задържа на ниво около 2%.

През 2005 г. паричните обезщетения заемат 76.1% от изплатените обезщетения по функцията и нарастват до 81.6% през 2007 г. Тук се включват обезщетенията за безработица, които заемат съответно 95.3% (2005 г.), 68.2% (2006 г.) и 67.6% (2007 г.) от паричните обезщетения. Със значително по-малък дял (около 3%) са обезщетенията предоставяни под формата на стипендии, транспортни и квартирни разходи за участници в професионално или мотивационно обучение. По отношение на еднократните парични обезщетения, през 2005 г. само 0.3% са предоставяни под тази форма, докато през следващите години техният дял нараства на 29.1% (2006 г.) и 28.6% (2007 г.) поради включването на обезщетения при съкращение изплащани от работодателя (схема 18).

Обезщетенията в натура се отнасят към активните мерки на пазара на труда и включват разходи при наемане на безработни извън населеното място по постоянен

⁴ ESSPROS Manual, 2008, EUROSTAT, Part 2 Classification of benefits in the core system

адрес, разходи за обучение и услуги по търсене и предлагане на работа. Относителният дял на обезщетенията в натура намаляват от 23.9% през 2005 г. на 16.7% през 2006 г. През 2007 г. в резултат на активизиране на услугите по търсене и предлагане на работа относителният дял на обезщетенията в натура нараства на 18.4%.

Защитата при риска “Безработица” се осъществява чрез фонд “Безработица” на Националния осигурителен институт и чрез активни мерки за заетост, контролирана от Агенцията по заетостта. От 2006 г. в разходите по функцията се включват и разходите на схема 18 “Директните социални плащания на работодателите”.

Таблица 12

Относителен дял на разходите по схеми във функция “Безработица”

	2005	2006	2007
общо разходи	100.0	100.0	100.0
Фонд “Безработица”	72.8	57.0	55.5
Активни мерки за заетост	27.2	19.1	21.5
Директни социални плащания на работодателите		23.9	23.0

7. Функция “Жилищни нужди”

Функцията “Жилищни нужди” се базира на посредничеството на обществени власти и цели подпомагане на домакинствата при посрещане на жилищните нужди. Съществен критерий за определяне обхвата на функцията е съществуването на имотен ценз като база за определяне на обезщетението.

В България този вид помощ се предоставят като обезщетения в натура. Предоставят се данни за целева помощ за наем на общинско жилище предоставена на самотни родители, възрастни лица над 70 години, които живеят сами и на деца-сираци завършили социални учебно-професионални заведения. Към функцията се включват и защитените жилища, които се предоставят на бедни семейства.

Поради спецификата на функцията и незначителният размер на средствата в общата схема, при анализа на приходите и разходи на системата за социална защита, този вид обезщетения са прибавени към функция “Социално изключване”.

Таблица 13

Относителен дял на разходите по схеми във функция “Жилища”

	2005	2006	2007
общо разходи	100.0	100.0	100.0
Социално подпомагане	42.6	22.6	11.2
Социални услуги, предоставяни от общините	57.4	77.4	88.8

8. Функция “Социално изключване, некласифицирано другаде”

Докато другите функции се отнасят до лица, които са обект на точно определени рискове или нужди (възрастните, инвалидите, безработните и т.н.), то настоящата функция се отнася до “социално изключените” или до “тези, за които е налице риск за социално изключване”⁵. Концепцията за социалното изключване е с много измерения: тя се отнася на първо място до недостатъчно ниво на доходите (бедност), но също и до несигурност по отношение на здравето, образованието и заетостта.

⁵ ESSPROS Manual, 2008, EUROSTAT, Part 2 Classification of benefits in the core system

Българските граждани, които поради здравни, възрастни, социални и други независещи от тях причини не могат сами чрез труда си или доходите да осигуряват задоволяване на основните си жизнени потребности имат право на социално подпомагане. От това право се ползват и чужденците с разрешение за постоянно пребиваване в страната.

Изплатените обезщетения по тази функция заемат едва 0,4% от БВП. През 2005 година по-голяма част (53%) от изплатените обезщетения са предоставени в парична форма, докато през следващите години този дял намалява на 46.8% за 2006 г. и 32.4% през 2007 г. Паричните обезщетения се предоставят след прилагане на определени условия за получаването им и включват:

- парични помощи в подкрепа на дохода, които се отпускат на лица с доход по-нисък от определен диференциран минимален доход;
- еднократни помощи за задоволяване на инцидентно възникнали здравни, образователни, комунално-битови и други жизненоважни потребности на лицата и семействата.

През 2005 г. обезщетенията в натура заемат 47% от изплатените обезщетения по функцията, като през 2006 г. техният дял нараства на 53.2% и достига до 67.6% през 2007 г.. Обезщетенията в натура обхващат целевите помощи за отопление и целева помощ за пътуване с железопътен или автобусен транспорт на лица с увреждания, военноинвалиди и деца до 16 години с трайни увреждания. Получаването на този вид обезщетения е обвързано с определени условия за получаването им. Към обезщетенията в натура, за които не се прилага изискването за имотен ценз до 2006 г. са били включени Домове за временно настаняване и приюти и Центрове по наркомании. От 2007 г. се включват и изразходваните средства за Центрове за обществена подкрепа и Центрове за работа с деца на улицата.

Разходите за обезщетения по функция “Социално изключване” се правят от схема 13 “Социално подпомагане” и от схема 17 “Социални услуги, предоставяни от общините”.

Таблица 14

Относителен дял на разходите по схеми във функция “Социално изключване”

	2005	2006	2006
общо разходи	100.0	100.0	100.0
Социално подпомагане	97.8	97.3	72.9
Социални услуги, предоставяни от общините	2.2	2.7	27.1

Много схеми за социална закрила в страните от Европейския съюз се управляват от Нетърговски институции, обслужващи домакинства. Техните ресурси се набират от доброволни вноски в брой или в натура от домакинствата в качеството им на потребители; от плащания на правителството, както и приходи от дарения и собственост. Развитието на социалните услуги в общността, чрез включването на неправителствени организации като доставчици на социални услуги е приоритет на политиката по социално включване в България. На този етап от внедряването на статистическата система за социална закрила, все още не са обхванати обезщетенията, които се предоставят от регистрираните доставчици на социални услуги в Агенцията за социално подпомагане.